

Asia: VN 675/2018

Saamelaiskäräjälakitöimikunnan esitys saamelaiskäräjälain muuttamiseksi

Lausunnonantajan lausunto

1 luku Yleiset säännökset

Kulttuuriyhdistys Aanaar sämmiliih ry katsoo, että 3 §:n määritelmä äänioikeutetusta sen sijaan, että määritellään saamelaista, on hyvä lähestymistapa. Uusi laki ei ota kantaa ihmisten identiteettiin, mikä on aiemmin julkisuudessa pidetty ongelmallisena.

Vanhaan saamelaismääritelmään nähden nykyinen määritelmä äänioikeutetusta menee yhden sukupolven pidemmälle. Tämä määritelmän höllennys on kompromissin tulos, mikä parantaa tilannetta sen osalta, että se on yhdenmukainen ehdotetun Pohjoismaisen saamelaissopimuksen kanssa. Hyvää lakiehdotuksessa on se, että lappalaispykälä on poistettu ja lakiehdotuksen perusteluosassa on myös oikeushistoriallinen peruste poistolle selitetty sivulla 27.

Inarinsaamelaisten kannalta saamelaismääritelmän kieliperusteen laajentaminen yhdellä sukupolvella taaemmaksi on hyvä ja perusteltu ratkaisu, sillä kielenvaihto inarinsaamen kielialueella on ollut verrattain nopeaa. Lisäksi uusi, laajempi kieliperuste turvasi myös saamen kielilain (1086/2003) mukaiset kielelliset oikeudet myös entistä useammille kieltään elvyttävälle saamelaisille, erityisesti inarin- ja kolttsaamelaisille, joilla ei ole assimilaation seurauksena ollut mahdollista oppia saamea ensimmäisenä kielenään (ks. saamen kielilaki 3 § 2).

Poistuvaan lappalaisperusteeseen nähden katsomme, että 3 §:n ehdotettu 2. momentti on itseasiassa porsaanreikä, joka antaisi ei-saamelaisille mahdollisuuden tulla määritellyksi äänioikeutetuksi, koska lain voimaantulon siirtymäsäännös tekee määritelmän epäselväksi. Tänä aikana voidaan vielä ottaa lappalaisperusteella ei-saamelaisia henkilöitä vaaliluetteloon, jonka jälkeen uuden lain tullessa kokonaisuudessaan voimaan on heidän perillisilläänkin oikeus 2. momentin mukaan tulla merkityksi vaaliluetteloon. Tämä käytännössä pitäisi voimassa viime vaalien yhteydessä saadut ongelmalliset KHO:n ratkaisut ”kokonaisharkintoineen”, jolle ei ole tukea nykyisessäkään saamelaiskäräjälaiissa (esim. Labba, 2018).

Tässä muodossa ja kontekstissa esityksen 3 § 2 olisikin vaikutukseltaan saamelaisia assimiloiva ja siksi perustuslain 17 § 3:n ja YK:n julistuksen alkuperäiskansojen oikeuksista vastainen (mm. art. 8). 3. § 2 momentti tulisikin palauttaa nykylain 3 § 3:a vastaavaan muotoon: "että ainakin yksi hänen vanhemmistaan on merkitty tai olisi voitu merkitä äänioikeutetuksi saamelaisvaltuuskunnan tai saamelaiskäräjien vaaleissa."

2 luku Saamelaiskäräjien tehtävät

Lakiehdotuksen yksi merkittävimpiä muutoksia on viranomaisten neuvotteluvollisuus 9 §:ssä saamelaiskäräjien kanssa saamelaisten alkuperäiskansaoikeuksiin vaikuttavista toimenpiteistä. Sen mukaan pyritään saavuttamaan yhteisymmärrys ja saamelaisten suostumus, mutta sitä ei edellytetä. Uutta ja vanhaa lakia verratessa näyttää uusi 9 §:n muotoilu selkeämmältä ja paremmalta paitsi 3 momentin osalta, mikä mahdollisesti heikentää nykytilaa. Huomattavan haitan aiheuttamiselle saamelaisille ei ole mitään estettä viranomaisilla ja teksti pitäisi muotoilla siten, että huomattavaa haittaa ei saa aiheuttaa, esim. "viranomaisen on pyrittävä huolehtimaan" korjattaisiin muotoon "on huolehdittava".

Kulttuuriyhdistys Aanaar sämmiliih pitää tärkeänä, että saamelaiskäräjien todellista toimivaltaa ja -kykyä laajennettaisiin varsinkin ilmastonmuutoksen sekä saamelaisten kotiseutualueelle suunniteltujen suurhankkeiden uhan alla. Yhdistyksemme katsoo, että nykyisellään 9 §:n neuvotteluvolvoite saamelaiskäräjien kanssa ei ole tarpeeksi velvoittava eikä kunnioita saamen kansan itsemääräämisoikeutta. Alkuperäiskansojen perinteisillä luonnonkäyttömuodoilla ja mm. kp- ja tss-sopimusten mukaisella itsemääräämisoikeudella on vahva yhteys luonnon monimuotoisuuden säilymiseen ja ne ovat todistetusti ilmastonmuutosta ehkäiseviä. Siksi saamelaiskäräjien laajemmat neuvottelu- ja päätösvaltuudet ovat oleellisia herkan pohjoisen luonnon suojelun ja elinolojen vakauden säilyttämisen kannalta.

3 luku Toimikausi, toimielimet ja toiminta

10 §:ssä esitetty käräjien jäsenmäärän nosto 25:n jäseneseen on todennäköisesti tarpeetonta, ja kuntakohtaisten kiintiöpaikkojen nosto kuuteen Inarin kunnan osalta ei ole suoranaisesti perusteltua. Tällainen muutos todennäköisesti keskittäisi päätöksentekoa entisestään Inarin kunnan alueen edustajille, mikä puolestaan heikentäisi saamelaiskäräjien legitimitettiin saamelaisten itsehallintoelimenä, joka edustaa kaikkia saamelaisia.

Sen sijaan ehdotamme, että jäsenmäärä pysyy entisellään, 21:ssä jäsenessä, ja kuntakohtaisista kiintiöpaikoista luovutaan. Kuntakohtaisten paikkojen sijaan esitämme tilalle perinteiseen siidajakoon pohjautuvat kyläkohtaiset edustajat, joissa otetaan erityisesti huomioon inarinsaamelaisten ja kolttien oikeus omiin edustajiinsa.

12 § on selkeämpi ja huomattava parannus entiseen lakiin ja tuo selkeän mahdollisuuden harjoittajaa oppositiopolitiikkaa saamelaiskäräjillä. Nyt voi myös kolmasosa saamelaiskäräjien jäsenistä tuoda haluamansa asian täysistuntoon käsiteltäväksi. Tämä lienee ehdotuksen ainoa selkeä parannus voimassa olevaan lakiin nähden.

Lakiehdotuksesta puuttuu maininta, että epäluottamustilanteessa saamelaiskäräjät voisi erottaa hallituksen ja puheenjohtajan. Esitämme, että lakiin Saamelaiskäräjistä lisätään vastaava artikla kuin kuntalain 34 artikla, joka käsittelee luottamushenkilön erottamista kesken toimikauden.

Lisäksi esitämme, että 12 § 1:n lisätään selkeä määräaika, jona Saamelaiskäräjien kokous on lisäksi kutsuttava koolle, jos puheenjohtaja tai hallitus katsoo sen tarpeelliseksi tai kolmasosa jäsenistä niin vaatii, esimerkiksi kuukausi tai kaksi kuukautta.

17 a § - Kokoukseen osallistuminen teknistä tiedonvälitystapaa käyttäen on hyvä lisäys ja vastaa nykyisiä käytäntöjä. Samoin uusi 17 b §:ssä määritelty aloiteoikeus on hyvä lisäys saamen kansan demokratian vahvistamiseksi, mikäli se toteutuu siten, että 10 § 1 momentissa määritelty saamelaiskäräjien jäsenmäärä pysyy nykyisessä 21:ssä, ja Inarin kunnalle esitetyt kuusi "kiintiöpaikkaa" palautetaan lopullisessa esityksessä muiden kuntien kanssa samalle tasolle. Tällä esityksellä haluamme ehkäistä saamelaiskäräjien tulemista kuntapolitiikan näyttämöksi ja pysyvän saamen kansan yhteisenä edustuselimenä.

3 a luku Kirjanpito ja tilintarkastus

-

4 luku Saamelaiskäräjien vaalit

Kulttuuriyhdistys Aanaar sämmiliih huomauttaa, että uudessa 14 §:ssä esitetty oikaisulautakunta ei ratkaise vaaliluettelomerkintää koskevan oikaisuvaatimusten käsittelyn perimmäistä ongelmaa. YK:n julistuksen alkuperäiskansojen oikeuksista artikkelien 5 ja 33 nojalla vaadimme, että valitusprosessia muutetaan paremmin vastaamaan niin perustuslain säädöksiä kuin kv-sopimusten velvoitteita siten, että oikaisutoimikunnan nimittäisi saamelainen toimielin, sen jäsenten enemmistö koostuisi saamelaisista ja viimeinen päättävä elin oikaisuvaatimuksille olisi jokin uusi tuomioistuin, joka koostuisi saamelaisista ja jonka valitsevat saamelaiset alkuperäiskansa- ja ihmisoikeusasiantuntemuksen perusteella.

Kulttuuriyhdistys Aanaar sämmiliih korostaa, että niin kauan kuin henkilön pääsystä tai poistamisesta saamelaiskäräjien vaaliluettelosta päättää suomalaisenemmistöinen toimielin tai suomalainen oikeusaste, on säädös räikeässä ristiriidassa perustuslain 17 § 3:n kanssa ja esimerkiksi UNDRIPn 8. artiklan kanssa, jossa kielletään alkuperäiskansaan kohdistuva assimilaatio.

5 luku Muutoksenhaku

-

Rikoslain 40 luvun 11 §

-

Muita mahdollisia huomioita

Kulttuuriyhdistys Aanaar Sämmiliih ry pitää uuden saamelaiskäräjälakiin liitetyn siirtymäsäännöksen sisältöä epäonnistuneena, ja katsoo, että siirtymäkausi vanhan saamelaismääritelmän kanssa johtaisi myös sellaisten henkilöiden tulemisen vaaliluetteloon, joita saamelaiset itse eivät perinnäistapojensa mukaan pidä saamelaisina ja jotka eivät täytä sen enempää saamelaisvaltuuskunnan kuin uuden saamelaiskäräjälain saamelaismääritelmää. Tämä avaisi saamelaiskäräjät assimilaatiolle, ja näiden säädösten pohjalta pidettävät vaalit mitätöisivät saamelaiskäräjien legitimitetin saamelaisten itselleen valitsemana edustuselimenä.

Kulttuuriyhdistys Aanaar sämmiliih ry pitää ristiriitaisena, että toimikunta tunnustaa lappalaispykälän merkintäepäselvyyden sivulla 27 ja samaan aikaan esittää, että siirtymäkaudella hyväksytään myös lisää ei-saamelaisia saamelaiskäräjien vaaliluetteloon. Tämä on suorassa ristiriidassa Suomen perustuslain sekä esim. YK:n julistuksen alkuperäiskansojen oikeuksista, KP-sopimuksen sekä TSS-sopimuksen kanssa, ja tällainen säädös on poistettava tai muutettava perustuslain ja eri kv-sopimusten mukaiseksi.

Yhdistys pitää myös saamelaisten oikeuksien kannalta huonona, että lausunnolle tullut ehdotus ei ole toimikunnan lopullinen mietintö asiassa, ja toimikunta on joutunut anomaan lisää aikaa lakiesityksen valmistelua varten. Yhdistyksemme toivoo, että toimikunta kykenee ennen jatkoaikansa päättymistä antamaan lopullisen lakiesityksen, jossa perustuslain ja kv-sopimusten vastaiset kohdat on korjattu ja jota varten on kuultu ihmisoikeus- ja alkuperäiskansa-asiantuntijoita.

Jääskö Neeta
Kulttuuriyhdistys Aanaar Sämmiliih ry